

POZORUHODNÁ KNIHA O INSOLVENČNÍM ŘÍZENÍ

Marek Loužek*

Luboš Smrčka, Jan Plaček, Jaroslav Schönfeld, Lee Louda: Insolvenční řízení (očekávání, realita a budoucnost insolvenčního zákona)

Praha: Professional Publishing, 2016. 306 stran. ISBN 978-80-7431-151-2.

Co se oblasti insolvenčních řízení týká, máme v českém prostředí k dispozici nemalý objem právní literatury, avšak praktický žádnou literaturu koncipovanou z ekonomického pohledu. Donedávna byla jedinou výjimkou publikace *Insolvenční právo* od Tomáše Richtera, jejíž 1. vydání je z roku 2008 a upravené a doplněné vydání vyšlo v roce 2017. Objemná a číslly doslova nabitá publikace *Insolvenční řízení* tvoří se základní studií Richterovou logickou a doplňující se dvojici.

Tým autorů recenzované knihy se soustřeďuje na velmi praktické postřehy týkající se kolektivního vymáhání pohledávek a vedle toho staví na rozsáhlém a neobyčejně objemném vlastním výzkumu. Publikace tedy především velmi pečlivě a neobyčejně zevrubně popisuje, jak dlouho a s jakými výsledky probíhají insolvenční řízení v České republice. Jádrem celé práce jsou data o reálných výsledcích. Richter naopak poprvé v českém prostředí formuloval ekonomický pohled na problematiku insolvenčního řízení.

Šlo by to říci i jinak – pokud Richterova práce otevřela českému přemýšlení o insolvenčním právu dveře do prostředí ekonomických vztahů, pak kniha autorského kolektivu pod vedením Luboše Smrčky shromáždila poznatky a statistiky o tom, jak v reálném světě tato „ekonomika“ funguje. Skoro to vypadá, že se autoři již před dávnými lety dohodli na rozdělení sféry vlivu, které se přesně promítá do titulů jejich knih: na jedné straně *Insolvenční právo*, hutná exkurze do zákoutí logiky právně-ekonomických vztahů, na straně druhé *Insolvenční řízení*, rozsáhlý a přesný popis mnoha aspektů skutečných případů, skutečných úpadků. Samotné pojetí, jakkoliv vydařené a příhodné v dané době, však není samo o sobě zásluhou – je třeba posoudit výsledky.

Insolvenční řízení (očekávání, realita a budoucnost insolvenčního zákona) je cenným příspěvkem do české ekonomické literatury o zadluženosti, neboť vedle zmíněných předností má jednu další: pojímá dluh jako závažný společensko-ekonomický problém, jako do jisté míry moderní fenomén (jehož kořeny jsou ale pevně zatnuty již v úsvitu historie lidského rodu). Těmto aspektům se věnují především první dvě kapitoly knihy.

* Marek Loužek (marek.louzek@vse.cz), Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta.

Kniha shrmažďuje poprvé na jednom místě různorodé a rozličné statistiky, týkající se insolvenčních řízení (včetně mezinárodního srovnání průběhu insolvenčních řízení), jejich počtu, regionálního rozmístění, délky trvání, způsobu řešení a především výsledků, tedy uspokojení věřitelů (nehledě na uhrazení pohledávek za podstatou a pohledávek jim na roveň postavených). Obrovské množství údajů z různých zdrojů je utříděno, podrobeno kritice, použito jako východiska pro postupy matematické analýzy, vyhodnoceno a v neposlední řadě postaveno jako základní vědomostní kámen odhadů skutečného vlivu insolvenčních řízení na makroekonomické děje. Tomu se věnují kapitoly tři až šest. Především šedesátistránková třetí kapitola je objevná – právě ta totiž zachycuje výsledky statistických zkoumání týmu, jehož členy byly všichni čtyři autoři knihy. A konečně je zde kapitola sedmá, která se soustřeďuje na „temná místa“ insolvenčního systému v České republice a na problematiku insolvenčních mafií, zneužívání insolvenčního práva k šikaně dlužníků a na některém další, v podstatě „kriminální“ okolnosti.

Myšlenkové konstrukce autorů vycházejí z několika základních postojů či názorů. Prvním je přesvědčení, že smyslem insolvenčního zákonodárství není hledat spravedlnost, ale zajistit maximálně efektivní převod aktiv dlužníka k jeho věřitelům. Tento elementární přístupový bod pak vede autory k některým konstatováním, která nemusejí být „příjemná“, jsou ale reálná a popisují skutečnost. Jedním z takových vývodů je popis a analýza paradoxní situace, kdy spuštěním mechanismu kolektivního vymáhání dojde k „potrestání“ těch věřitelů, kteří se chovali zodpovědně a kteří vymáhali dluh již dříve pomocí individuálních mechanismů (exekuční řízení). Náklady individuálního vymáhání však v důsledku ponese věřitel, neboť sice platí, že jsou připsány k jeho pohledávce, a měl by je tedy uhradit dlužník, ve skutečnosti ale nebude v drtivé většině případů uhrazena ani ona původní pohledávka, o jejím příslušenství již ani nemá smysl hovořit.

Další velmi významný aspekt vidí autoři v otázce informační asymetrie, kdy je dlužník obvykle výrazně lépe informován o své skutečné ekonomické situaci a může spoléhat na to, že může mnohem lépe analyzovat situaci, a tedy i aktivně provádět rozhodnutí i konkrétní kroky, pokud to považuje za výhodné. Věřitel dodatečné kroky zpravidla pouze zhodnotí, pokud je o nich vůbec informován. Podrobně se ale věnují i dalším specifickým okolnostem insolvenčních řízení – například otázkám racionální apatie nebo problematice převzetí firem v nouzi.

Nejpodstatnější částí publikace jsou výsledky vlastních šetření skutečných insolvenčních řízení. Prostor věnovaný těmto číslům a jejich interpretacím či analýzám je vskutku značný a na tomto místě je možné pouze velmi krátce zmínit některá nejvýraznější data. Tedy platí, že z uvedeného statistického zkoumání uskutečněného vědeckým týmem Výzkum insolvence (který je nyní součástí Centra restrukturalizace a insolvence při VŠE v Praze) například vychází, že v období účinnosti insolvenčního zákona dosáhlo průměrné uspokojení zajištěných věřitelů 13 % z objemu jejich zjištěných pohledávek, stejný údaj pro nezajištěné věřitele je 3,3 %. Pohledávky za podstatou byly uspokojeny z 86,1 %. Během prvních sedmi let účinnosti insolvenčního zákona (2008–2015) dosáhla ztráta věřitelů v případech, kdy byl vyhlášen úpadek dlužníka, odhadem 189 miliard korun. Přitom objem ročně vymáhaných pohledávek v insolvenčních řízeních může

dosahovat až 4 % HDP – i když autoři podobná srovnání označují vzhledem k časovému průběhu insolvenčních řízení za dosti problematické. Ke všem těmto údajům proto nabízejí i několik alternativních čísel, a to v závislosti na postupu výpočtu a především na zvoleném úhlu pohledu a metodice.

Nechci polemizovat s některými „mediálně odvážnějšími“ závěry autorů, které jsou v knize obsaženy, neboť lze dosti obtížně polemizovat s vývodem, který jsou podloženy tak výrazným datovým fundamentem. Ale určitě má smysl je alespoň zmínit – autoři například docházejí k názoru, že vliv „insolvenčních mafií“ je přeceňován. I když případy insolvenčních mafií a šikanózních návrhů jsou společensky nebezpečné a morálně zavážnější, nejde o praxi tak rozsáhlou a finančně objemnou, jak naznačují média.

V části, kde se kniha zabývá údaji získanými z mezinárodního srovnání účinnosti insolvenčních mechanismů v jednotlivých zemích, využívají autoři také postupů regresní analýzy a docházejí k podivuhodným výsledkům při vícestupňovém porovnání výsledků insolvenčních řízení v jednotlivých státech a ekonomických parametřů těchto zemí na straně druhé. I zde nabízejí ostře formulované závěry o vztahu mezi schopností země uspokojovat potřeby obyvatel (měřeno produktem na obyvatele) a mezi institucionální vyspělostí (vyjádřenou návratností investice v procentech z jejího objemu, dobou od zahájení řízení do jeho ukončení a náklady řízení v procentech zpeněžení). I při určitém odstupu od teze „čím lepší instituce, tím lepší život“ je nesporně nutné připustit, že závěry poskytnuté ze strany autorů jsou přesvědčivé.

Kniha musí nutně zaujmout každého, kdo se zabývá – ať již akademicky, nebo reálně, v praxi – problematikou vymáhání dluhu a především otázkami spjatými s fungováním insolvenčního systému. Je založena na některých „filozofických“ východiscích, mezi které můžeme například zařadit i tezi ze samotného začátku knihy: Dluh zotročuje a přílišná míra zadlužení přináší omezení práv dlužníka, a to aniž by to přímo stanovil zákon (nebo třeba mezinárodní dohody, pokud budeme mluvit o dlužníku – státu). Čím větší je dluh, tím menší je manévrovací prostor pro další kroky zadluženého subjektu. Otázka zadlužení a splácení dluhů proto patří ke klíčovým v oblasti strategických rozhodnutí na úrovni korporací, rodin, municipalit i států.

V posledním čtvrtstoletí se podle autorů dramaticky zvýšilo veškeré myslitelné zadlužení. Jde o změnu natolik zásadní a takového dopadu na ekonomiku, že zatím nejsme schopni dohlédnout všechny makroekonomické a mikroekonomické důsledky, které tím vznikají a ovlivní naši budoucnost. Život na dluh však nebude zadarmo, konstatují autoři s tím, že tu zkušenost již mají právě podniky (a samozřejmě také jedinci), kteří prošli insolvenčním řízením jako dlužníci. Ale ke stejnému názoru musí nutně dospět i věřitelé – vždyť ve skutečnosti právě oni nesou největší ztráty, které se projevují v insolvenčních řízeních.

Kniha *Insolvenční řízení* čtveřice autorů pod vedením Luboše Smrčky má jednu, pro čtenáře nespornou výhodu – i relativně složité a zapeklité problémy se snaží vyložit přímočaře a velmi jasně. A také čtivým způsobem. Zda se to autorům skutečně daří, to je nutné ponechat na názoru každého jednotlivého čtenáře. S naprostou jistotou ale lze konstatovat jedno – zájemce o problematiku zde získá na jednom místě maximum informací o tom, co se skutečně děje v soudních síních a na dalších místech, kde se rozhoduje o budoucnosti podniků v úpadku.